

Αριστοτέλης: Μετά τα Φυσικά (πρώτο βιβλίο), παρρ. Β. Κωστάς,
21.5. Δύοροι, 2014

Όλοι οι άνθρωποι επιζητούν εκ φύσεως τη γνώση¹. Αυτό μαρτυρεί η αλήθεια που τρέφουμε για τις αισθήσεις μας². Γιατί οι αισθήσεις μας είναι περισσότερο από τη χρήση³ μόνιμά τους, γι' αυτές τις ιδιότητες, και περισσότερο απ' όλες μας είναι προσαφής η αίσθηση της όρασης⁴. Πρόβλημα, προτιμώμε γενικά⁵ την όραση απ' όλες τις άλλες αισθήσεις, όχι μόνο όταν επιδιώκουμε να επιτύχουμε κάτι πρακτικό αλλά και όταν δεν σκοπεύουμε να κάνουμε τίποτα⁶. Κι αυτή γιατί η όραση, περισσότερο από κάθε άλλη αίσθηση, μας δίνει γνώσεις και μας φε-
νερώνει πολλές διαφορές⁷.

Τα ζώα γεννιούνται έχοντας εκ φύσεως αίσθηση. Από την αίσθηση, τώρα, σε άλλα ζώα δημιουργείται μνήμη και σε άλλα όχι. Και είναι επόμενο να είναι πιο έξυπνα⁸ και πιο ικανά για μάθηση⁹ όσα είναι προικισμένα με μνήμη από όσα δεν είναι. Έξυπνα αλλά χωρίς δυνατότητα μάθησης είναι όσα ζώα δεν μπορούν να ακούσουν ήχους, όπως η μέλισσα και ίσως κάποιο άλλο παρόμοιο είδος ζώου¹⁰. ενώ ικανά για μάθηση είναι όσα, εκτός από τη μνήμη, διαθέτουν επιπλέον και την αίσθηση της ακοής¹¹.

Τα ζώα ζουν έχοντας παραστάσεις¹² και μνήμες, έχουν όμως ελάχιστη σχέση με την εμπειρία¹³. Ενώ το γένος των ανθρώπων διαθέτει και τέχνη και λογική σκέψη¹⁴. Η εμπειρία δημιουργεί-
ται στους ανθρώπους από τη μνήμη πολλές μνήμες του ίδιου πράγματος μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία μίας εμπει-
ρίας. Η εμπειρία¹⁵, τώρα, φαίνεται σχεδόν όμοια με την επιστή-
μη και την τέχνη, αφού πρόκειται στους ανθρώπους η επιστήμη

και η τέχνη προκύπτουν μέσω της εμπειρίας¹⁶. Όπως λέει ο Πλάτος¹⁷, η εμπειρία δημιουργεί την τέχνη, ενώ η απειρία την τέχνη. Η τέχνη γεννιέται όταν από πολλές διαπιστώσεις¹⁸ της εμπειρίας δημιουργείται μία καθολική αντίληψη¹⁹ για τα όμοια πράγματα. Το να αντιλαμβάνεται ότι αυτό το φάρμακο θα κάνει καλό στον Κωλλία²⁰, που πάσχει από τη συγκεκριμένη αρρώστια, και το ίδιο στον Σωκράτη, και το ίδιο σε πολλές άλλες μεμονωμένες περιπτώσεις, είναι θέμα εμπειρίας. Είναι όμως θέμα τέχνης το να αντιλαμβάνεται ότι το φάρμακο κάνει καλό σε όλους εκείνους τους ανθρώπους, οι οποίοι ανήκουν σε ένα καθορισμένο είδος²¹, και πάσχουν από τη συγκεκριμένη αρρώ-
στια - λ.χ. στους φλεγμονώδεις ή χολώδεις τύπους ανθρώπων που πάσχουν από υψηλό πυρετό²².

Όσον αφορά λοιπόν την πράξη, φαίνεται ότι η εμπειρία δεν διαφέρει καθόλου από την τέχνη - μέλιστα βλέπουμε τους αν-
θρώπους της εμπειρίας να επιτυγχάνουν περισσότερα από όσους διαθέτουν θεωρία χωρίς τη σχετική εμπειρία²³. Αυτό οφείλεται στο ότι η εμπειρία είναι γνώση των επιμέρους, ενώ η τέχνη γνώση των καθολικών²⁴. Όλες όμως οι πράξεις και όλες οι δη-
μιουργίες έχουν να κάνουν με το επιμέρους. Δεν θεραπεύει τον άνθρωπο ο γιατρός, παρά μόνο ικανά συμβεβηκότα²⁵, αλλά θερα-
πεύει τον Κωλλία ή τον Σωκράτη ή κάποιον άλλο με ανάλογο νόημα, που συνέπεσε να είναι και άνθρωπος²⁶. Αν λοιπόν κάποιος διαθέτει τη θεωρία χωρίς τη σχετική εμπειρία, και γνωρίζει το καθολικό αλλά αγνοεί το επιμέρους που εμπειρίζεται σ' αυτό, πολλές φορές θα αποτύχει στη θεραπεία. Γιατί αυτό που θερα-
πύεται είναι το επιμέρους. Παρ' όλα αυτά πιστεύουμε ότι η γνώση και η κατανόηση²⁷ ανήκουν στην τέχνη παρά στην εμπει-
ρία, και θεωρούμε πιο σοφούς τους κατέχοντες μια τέχνη από τους ανθρώπους της εμπειρίας, αφού σε κάθε περίπτωση η σοφία εξαρτάται περισσότερο από τη γνώση²⁸. Αυτό συμβαίνει γιατί οι μεν γνωρίζουν την αιτία, οι δε όχι. Οι άνθρωποι της εμπειρίας γνωρίζουν το «τί» και αγνοούν το «διότι»²⁹, ενώ οι κατέχοντες μια τέχνη γνωρίζουν το «διότι» και την αιτία. Για τον ίδιο λόγο

πιστεύουμε ότι οι αρχιτέκτονες σε κάθε τέχνη αξίζουν περισσότερο την εκτίμησή μας από τους χειροτέχνες, ότι έχουν καλύτερη γνώση και ότι είναι πιο σοφοί, γιατί γνωρίζουν τις αιτίες των δημιουργημάτων. [Οι χειροτέχνες, όπως και ορισμένα άβυσχα όντα, κάνουν πράγματα χωρίς να γνωρίζουν αυτό που κάνουν - όπως η φωτιά καίει. Στην περίπτωση βέβαια των αψύγων το καθένα τους δρα από κάποια φυσική τάση, ενώ οι χειροτέχνες δρουν από συνήθεια]²⁷. Και θεωρούμε πιο σοφούς τους αρχιτέκτονες όχι γιατί είναι αποτελεσματικοί στην πράξη, αλλά γιατί διαθέτουν θεωρία και γιατί γνωρίζουν τις αιτίες.

Γενικά, διακριτικό σημείο του γνώστη είναι ότι μπορεί να διδάσκει²⁸. Γι' αυτό και θεωρούμε ότι η τέχνη είναι πιο κοντά στην πραγματική γνώση από την εμπειρία, αφού οι κατέχοντες μια τέχνη μπορούν να την διδάξουν ενώ οι άνθρωποι της εμπειρίας δεν μπορούν.

Επιπλέον, δεν θεωρούμε σοφία καμία από τις αισθήσεις αν και αποτελούν τις κυριότερες πηγές των γνώσεών μας για τα επιμέρους πράγματα, δεν δηλώνουν το υδιότιμ για κανένα πράγμα, δεν μας λένε δηλαδή γιατί η φωτιά είναι θερμή, αλλά μόνο ότι η φωτιά είναι θερμή.

Είναι λοιπόν λογικό το ότι τον πρώτο καιρό οι άνθρωποι περιέβαλλαν με θευμασμό όποιον επινοούσε μια τέχνη, που υπερέβαινε τις κοινές αισθήσεις, όχι μόνο γιατί κάποιος από τα ευρήματά του ήταν χρήσιμο, αλλά και γιατί τον θεωρούσαν σοφό και διαφορετικό από τους άλλους²⁹. Και καθώς ανακαλύπτονταν όλο και περισσότερες τέχνες, και άλλες απ' αυτές συνδέονταν με τις ανάγκες της ζωής και άλλες με την απόλαυση των ανθρώπων³⁰, οι εφευρέτες των τεχνών της απόλαυσης θεωρούνταν πάντοτε πιο σοφοί, γιατί οι γνώσεις τους δεν αποσκοπούσαν στη χρησιμότητα. Και όταν πια όλες αυτές οι επινοήσεις ολοκληρώθηκαν, ανακαλύφθηκαν οι γνώσεις που δεν συνδέονται ούτε με την ευχαρίστηση ούτε με τις ανάγκες, και αυτό έγινε για πρώτη φορά σε εκείνες τις περιοχές όπου ακριβώς οι άνθρωποι είχαν ελευθερία χρόνου³¹. Έτσι οι μαθηματικές τέχνες ξεκίνησαν πρώ-

τα στα μέρη της Αιγύπτου³², γιατί εκεί δόθηκε η δυνατότητα της σκόλης στην κάστα των ιερέων.

[Έχουμε ήδη αναλύσει στα Ηθικά τη διαφορά ανάμεσα στην τέχνη, στην επιστήμη και στις άλλες συγγενείς δραστηριότητες³³. Εδώ ο σκοπός της πραγμάτωσής μας είναι ο εξής: να δείξουμε ότι, όπως όλοι παραδέχονται, η επανομαζόμενη (σοφία) αναφέρεται στα πρώτα αίτια και τις αρχές.] Όπως λοιπόν είπαμε προηγουμένως, ο άνθρωπος της εμπειρίας θεωρείται πιο σοφός απ' αυτόν που απλώς έχει την οποιαδήποτε αίσθηση, ο κατέχων μια τέχνη πιο σοφός από τον άνθρωπο της εμπειρίας, ο αρχιτέκτων πιο σοφός από τον χειροτέχνη και οι θεωρητικές τέχνες είναι πιο κοντά στη σοφία από τις ποιητικές³⁴. Είναι λοιπόν φανερό ότι η σοφία είναι γνώση ορισμένων αρχών και αιτιών³⁵.

ατομικό πράγμα; Είναι προφανές ότι είναι ο πλησιέστερος προς το ατομικό πράγμα του οποίου είναι αίτιο. Διότι ο μέσος αυτός όρος είναι αίτιο του γιατί το πλησιέστερο πράγμα υπάρχει στο καθόλου, επί παραδείγματι, του ότι το Β ανήκει στο Δ αίτιο είναι το Γ. Του ότι επομένως το Α [ανήκει] στο Δ αίτιο είναι το Γ και το Β [του ότι ανήκει] στο Γ, ενώ [αίτιο του ότι το Α ανήκει] σε αυτό [το Β, είναι] αυτό το ίδιο το Β.

19. Για τον συλλογισμό, λοιπόν, και την απόδειξη το τι είναι κάθε ένα από αυτά και πώς παράγεται είναι φανερό, [και είναι] συγχρόνως και για την αποδεικτική επιστήμη, διότι είναι το ίδιο πράγμα [με την απόδειξη]. Όσο για τις αρχές τώρα, για το πώς καθίστανται οικείες και ποια είναι η γνωστική ικανότητα²⁸ ως προς αυτές, αυτό θα καταστεί προφανές μετά από αυτά, αφού προηγουμένως διατυπώσουμε ορισμένες απορίες.

Το ότι, λοιπόν, δεν είναι δυνατόν να γνωρίζει κάποιος επιστημονικά μέσω αποδείξεως, αν δεν γνωρίζει τις πρώτες άμεσες αρχές, ελέχθη προηγουμένως. Σχετικά με τη γνώση, εξ άλλου, των αμέσων [πρώτων αρχών], θα μπορούσε κάποιος να διερωτηθεί κατά πόσον είναι ή όχι η ίδια [με τη γνώση των εμμέσων προκειμένων] και κατά πόσον υπάρχει ή όχι επιστημονική γνώση σε κάθε μία από τις περιπτώσεις αυτές ή μήπως μόνο στην τελευταία περίπτωση υπάρχει επιστημονική γνώση και στην πρώτη, κάποιου άλλου είδους γνώση, και, τέλος, κατά πόσον η γνωστική ικανότητα δεν είναι έμφυτη αλλά επίκτητη ή έμφυτη αλλά λανθάνουσα. Αν, λοιπόν, [λέγαμε ότι] κατέχουμε [ανέκαθεν τις γνώσεις] αυτές, [αυτό θα ήταν] παράλογο, διότι θα συμβαίνει τότε, ενώ έχουμε γνώσεις ακριβέστερες [από τις γνώσεις που αποκτούμε] με την απόδειξη, να τις αγνοούμε.

19. Το προς το καν εκαστον, τοις καθ' εκαστον; δηλον δὴ ὅτι τὸ ἐγγύτατα ἐκάστῳ ᾧ αἴτιον. τοῦ γὰρ τὸ πρώτων ὑπὸ τὸ καθόλου ὑπάρχειν τοῦτο αἴτιον, οἷον τῷ Δ τὸ Γ τοῦ τὸ Β ὑπάρχειν αἴτιον. τῷ μὲν οὖν Δ τὸ Γ αἴτιον τοῦ Α, τῷ δὲ Γ τὸ Β, τούτω δὲ αὐτό.

19. Περὶ μὲν οὖν συλλογισμοῦ καὶ ἀποδείξεως, τί τε ἐκότερόν ἐστι καὶ πῶς γίνεται, φανερόν, ἅμα δὲ καὶ περὶ ἐπιστήμης ἀποδεικτικῆς· ταῦτόν γάρ ἐστιν. περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν, πῶς τε γίνονται γνωστοί καὶ τίς ἡ γνωρίζουσα ἑξίς, ἐντεῦθεν ἔσται δῆλον προσαπορήσας πρώτων.

20. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται ἐπίστασθαι δι' ἀποδείξεως μὴ γνωσκοντι τὰς πρώτας ἀρχὰς τὰς ἀμέσους, εἴρηται πρότερον. τῶν δ' ἀμέσων τὴν γνώσιν, καὶ πρότερον ἢ αὐτὴ ἔστιν ἢ οὐχ ἢ αὐτῇ, διαπορήσειεν ἂν τις, καὶ πρότερον ἐπιστήμη ἐκατέρων [ἢ οὐ], ἢ τοῦ μὲν

25 ἐπιστήμῃ τοῦ δ' ἑτερόν τι γένος, καὶ πρότερον οὐκ ἐνοῦσαι αἱ ἑξεις ἐγγίνονται ἢ ἐνοῦσαι λελήθασιν. εἰ μὲν δὴ ἔχοντες αὐτάς, ἄτοπον· συμβαίνει γὰρ ἀκριβεστέρας ἔχοντας γνώσεις ἀποδείξεως λανθάνειν. εἰ δὲ λαμβάνομεν μὴ

Αριστοτέλης, Αναλυτικῶν
 Ὑπόθεσιν Α, Β, Γ, βιβλίο Β,
 εἰς, ΚΑΚΩΣ, 1994

ἐκ μὴ προϋπαρχούσης γνώσεως; ἀδύνατον γὰρ, ὥστερ
 30 καὶ ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως ἐλέγομεν. φανερόν τοίνυν ὅτι οὐτ'
 ἔχουν οἷόν τε; οὐτ' ἀγνοοῦσι καὶ μηδεμίαν ἔχουσιν ξένω
 ἐγγίγνεσθαι. ἀνάγκη ἄρα ἔχουν μὲν τινα δύναμιν, μὴ
 τοιαύτην δ' ἔχουν ἢ ἔσται τούτων τιμιωτέρα κατ' ἀκρι-
 35 βειαν. φαίνεται δὲ τοῦτο γε πᾶσιν ὑπάρχον τοῖς ζώοις.
 ἔχει γὰρ δύναμιν σύμψυτον κρετικὴν, ἣν καλοῦσιν αἰσθη-
 σιν· ἐνούσης δ' αἰσθήσεως τοῖς μὲν τῶν ζώων ἐγγίγνεται
 μονὴ τοῦ αἰσθήματος, τοῖς δ' οὐκ ἐγγίγνεται. ὅσοις μὲν
 οὐκ μὴ ἐγγίγνεται, ἢ ὅλως ἢ περὶ ἃ μὴ ἐγγίγνεται, οὐκ
 ἐστι τούτοις γνώσις ἔξω τοῦ αἰσθάνεσθαι· ἐν οἷς δ' ἐνε-
 100a σтин αἰσθημένοις ἔχουν ἔτι ἐν τῇ ψυχῇ. πολλῶν δὲ τοιού-
 των γνωμένων ἤδη διαφορά τις γίνεσθαι, ὥστε τοῖς μὲν
 γίνεσθαι λόγον ἐκ τῆς τῶν τοιούτων μονῆς, τοῖς δὲ μὴ.

Ἐκ μὲν οὖν αἰσθήσεως γίνεσθαι μνήμη, ὥστερ
 λέγομεν, ἐκ δὲ μνήμης πολλάκις τοῦ αὐτοῦ γνωμένης
 5 ἐμπειρία· αἱ γὰρ πολλαὶ μνήμαι τῷ ἀριθμῷ ἐμπειρία μία
 εἰσὶν. ἐκ δ' ἐμπειρίας ἢ ἐκ παντὸς ἡρεμήσαντος τοῦ

Αν, τώρα, τις αποκτούμε χωρίς να τις έχουμε απο πριν, πώς θα μπορούσαμε να γνωρίζουμε και να μαθαίνουμε, χωρίς να προϋπάρχει γνώση; Αυτό είναι, πράγματι, αδύνατον, όπως ακριβώς λέγουμε [ὅτι είναι αδύνατον] και στην περίπτωση της απόδειξης. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι ούτε μπορούμε να τις έχουμε ανέκαθεν [ἐμφυτες], αν τις αγνοούμε παντελώς να τις αποκτούμε [ἐπικτήτες], και δεν έχουμε την παραμικρή γνωστική ικανότητα. Είναι αναγκαίο άρα να έχουμε κάποια γνωστική δυνατότητα, όχι όμως και να έχουμε ενός είδους [δυνατότητα] η οποία θα είναι αξιοπιστότερη όσον αφορά την ακρίβεια από αυτές [που προαναφέρθηκαν]. Φαίνεται, εξ άλλου, [ότι αυτή η ιδιότητα είναι κάτι] το οποίο ανήκει σε όλα εξάπαντος τα ζώα. Έχουν, πράγματι, αυτά μία σύμφυτη ικανότητα διακρίσεως, η οποία αποκαλείται αίσθηση. Ενώ, ωστόσο, η αίσθηση αυτή είναι ἐμφυτη σε όλα τα ζώα, σε ορισμένα από αυτά παρατηρείται μία επίκτητη ἐμμονή της που δεν παρατηρείται σε άλλα. Σε όσα, λοιπόν, [ζώα] δεν παρατηρείται [η ἐμμονή αυτή], είτε εξ ολοκλήρου είτε για τα πράγματα για τα οποία δεν παρατηρείται η ἐμμονή αυτή, δεν υπάρχει γι' αυτά άλλη γνώση έξω από τη γνώση μέσω των αισθήσεων· αντιθέτως, σε όσα, εξ άλλου, [όντα] ενυπάρχει [η ικανότητα αυτή], είναι δυνατόν, αφού γνωρίσουν πάσχει [η ικανότητα αυτή], να κρατούν ακόμη τη γνώση αυτή μέσω των αισθήσεων, να κρατούν αυτό το πράγμα, επαναληστών ψυχής τους. Όταν, τώρα αυτό το πράγμα, επανλησθεί πολλές φορές, παράγεται αυτομάτως μια ορισμένη διαφορά, έτσι ώστε σε άλλα [όντα] να παράγεται λόγος από την επανάληψη αυτή και σε άλλα όχι.

Από την αίσθηση, λοιπόν, παράγεται μνήμη, όπως διατεινόμαστε, και από τη μνήμη, όταν αναπαράγεται πολλές φορές για το ίδιο πράγμα, εμπειρία, διότι οι πολλές τον αριθμό μνήμες είναι μία και μοναδική εμπειρία²⁹. Από την εμπειρία τώρα ή από το καθόλου το οποίο ἡρέμησε στο

καθόλου ἐν τῇ ψυχῇ. τοῦ ἐνὸς παρὰ τὰ πολλά, ὃ ἂν ἐν
 ἄπιασιν ἐν ἐνῇ ἐκείνοις τὸ αὐτό, τέχνης ἀρχὴ καὶ ἐπιστή-
 μης, ἐὰν μὲν περὶ γένεσιν, τέχνης, ἐὰν δὲ περὶ τὸ ὄν,
 10 ἐπιστήμης. οὕτε δὴ ἐνυπάρχουσιν ἀφωρισμένα αἱ ἕξεις,
 οὐτ' ἀπ' ἄλλων ἕξεων γίνονται γνωστικωτέρων, ἀλλ' ἀπὸ
 αἰσθήσεως, οἷον ἐν μάχῃ τροπῆς γενομένης ἐνὸς στάντος
 ἑτεροῦ ἔσται, εἴθ' ἑτεροῦ, ἕως ἐπὶ ἀρχὴν ἦλθεν. ἡ δὲ ψυχὴ
 ὑπάρχει τοιαύτη οὕσα οἷα δύνασθαι πάσχειν τοῦτο. ὃ δ'
 15 ἐλέχθη μὲν πάσαι, οὐ σαφῶς δὲ ἐλέχθη, πάλιν εἰπωμεν.
 στάντος γὰρ τῶν ἀδιαφόρων ἐνός, προῶτον μὲν ἐν τῇ ψυχῇ
 καθόλου (καὶ γὰρ αἰσθάνεται μὲν τὸ καθ' ἑκάστον, ἢ δ'
 αἰσθήσεις τοῦ καθόλου ἐστίν, οἷον ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ
 100b Καλλίον ἀνθρώπου)· πάλιν ἐν τούτοις ἴσταται, ἕως ἂν
 τὰ ἀμερῇ στῇ καὶ τὰ καθόλου, οἷον τοιοῦδὶ ζῶν, ἕως
 ζῶν, καὶ ἐν τούτῳ ὡσαύτως. δηλὸν δὴ ὅτι ἡμῶν τὰ
 πρῶτα ἐπαγωγῇ γνωρίζουν ἀναγκαῖον· καὶ γὰρ ἡ αἰσθη-
 σις οὕτω τὸ καθόλου ἐμποιεῖ.

5 Ἐπεὶ δὲ τῶν περὶ τὴν διάνοιαν ἕξεων αἷς ἀληθεύου-
 μεν αἱ μὲν αἰετὶ ἀληθεῖς εἰσιν, αἱ δὲ ἐπιδέχονται τὸ ψεῦδος,

σύνολό του στην ψυχή, το ἕνα πέρα από τα πολλά, το
 οποίο είναι ένα και ενιαίο σε όλα εκείνα, [παράγεται] η
 αρχή της τέχνης και της επιστήμης: της τέχνης, αν πρό-
 κειται για το «γίγνεσθαι», και της επιστήμης, αν πρόκει-
 ται για το «εἶναι»³⁰. Οι γνωστικές, λοιπόν, αυτές ικανότη-
 τες ούτε ενυπάρχουν μέσα μας με ορισμένη μορφή ούτε
 παράγονται από άλλες γνωστικότερες ικανότητες, αλλά
 από την αίσθηση, όπως στη μάχη αν έχει γίνει οπισθοχώ-
 ρηση, όταν σταματήσει ένας άνδρας θα σταματήσει ένας
 άλλος, έπειτα ένας άλλος, έως ότου επανέλθει [ο στρατός]
 στην αρχική του κατάσταση. Η ψυχὴ τώρα είναι σε θέση
 από τη σύστασή της να μπορεί να υποστεί κάτι τέτοιο.
 Αυτό το οποίο ελέγχθῃ πρωτέρα, πλην δεν ελέγχθῃ με
 σαφήνεια, ας το ξαναπούμε. Όταν, πράγματι, ένα από τα
 πράγματα που δεν διακρίνονται περαιτέρω σε είδη συστα-
 θεί στην ψυχή, κάνει το πρώτον [εκεί την εμφάνισή του] το
 καθόλου (διότι παρ' ὅλο που το [άμεσο] αντικείμενο της
 αίσθησης είναι το ατομικό είδος, η αίσθηση έχει να κάνει
 [στο βάθος] με το καθόλου, επί παραδείγματι με τον ἀν-
 θρωπο και όχι με τον άνθρωπο Καλλία). μία νέα σύσταση
 σημειώνεται στους κόλπους αυτών [των στοιχειωδών κα-
 θόλου] έως ότου συσταθούν εκείνα που δεν διακρίνονται σε
 μέρη και [είναι τα ανώτερα] καθόλου [οι κατηγορίες], ὅ-
 πως, επί παραδείγματι, [από τη σύσταση] του τάδε είδους
 ζώου έως το [γένος] ζώο· και σε αυτό [σημειώνεται μια νέα
 σύσταση] κατὰ τον ίδιο τρόπο [έως κάτι το γενικότερο].
 Είναι, λοιπόν, προφανές ότι μας είναι αναγκαίο να γνωρί-
 ζουμε τις πρώτες αρχές επαγωγικά, δεδομένου ότι και η
 αίσθηση με τον τρόπο αυτόν δημιουργεί μέσα μας την
 ἐνοια του καθόλου.

Ἐπειδή, ἐξ ἄλλου, από τις διανοητικές ικανότητες με τις
 οποίες συλλαμβάνουμε την αλήθεια ορισμένες είναι πάντο-
 τε αληθείς και άλλες επιδέχονται το ψεύδος, όπως, επί

- οιον οοσα και λογισμός, ἀληθῆ δ' αἰεὶ ἐπιστήμη καὶ νοῦς, καὶ οὐδὲν ἐπιστήμης ἀκριβέστερον ἄλλο γένος ἢ νοῦς, αἱ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων γνωριμώτεραι, ἐπιστήμη δ' ἅπασα μετὰ λόγου ἐστὶ, τῶν ἀρχῶν ἐπιστήμη μὲν οὐκ ἂν εἴη, ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἀληθέστερον ἐνδέχεται εἶναι ἐπιστήμης ἢ νοῦν, νοῦς ἂν εἴη τῶν ἀρχῶν, ἔκ τε τούτων σκοποῦσι καὶ ὅτι ἀποδείξεως ἀρχὴ οὐκ ἀποδείξεις, ὥστ' οὐδ' ἐπιστήμης ἐπιστήμη. εἰ οὖν μηδὲν ἄλλο παρ' ἐπιστήμην 15 γένος ἔχομεν ἀληθές, νοῦς ἂν εἴη ἐπιστήμης ἀρχή. καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς εἴη ἂν, ἡ δὲ πᾶσα ὁμοίως ἔχει πρὸς τὸ πᾶν πρᾶγμα.

μη και η κατανόηση είναι αντιθέτως πάντοτε αληθείς, και κανένα άλλο είδος γνώσεως δεν είναι ακριβέστερο από την επιστήμη εκτός από την κατανόηση' και επειδή οι αρχές είναι οικειότερες από τις αποδείξεις, και κάθε επιστήμη είναι ἑλλογος, [έπεται] ὅτι δεν μπορεί να υπέρχει επιστήμη των αρχών — και επειδή τίποτε δεν μπορεί να είναι αληθέστερο από την επιστήμη εκτός από την κατανόηση, θα υπέρχει κατανόηση των αρχών, πράγμα το οποίο πρόκειται ὄχι μόνο από τα ὅσα προηγούνται αλλά και από το γεγονός ὅτι η αρχή της απόδειξης δεν είναι η απόδειξη, ἔτσι ὥστε και της επιστήμης [δεν είναι αρχή] η επιστήμη. Ἀν, λοιπόν, δεν ἔχομε κανένα άλλο είδος αληθοῦς γνώσεως, παρὰ μόνο την επιστήμη, η κατανόηση θα είναι αρχή της επιστήμης. Ἐτσι η [κατανόηση] θα είναι αρχή της αρχῆς [ἢ αρχική πηγὴ της επιστήμης που συλλαμβάνει τις πρώτες αρχές], ενώ η [επιστήμη] ως σύνολο τελεί ὁμοίως [ως αρχική πηγὴ] σε σχέση πρὸς το ὅλον πρᾶγμα [πρὸς το σύνολο του αισθητοῦ κόσμου]³¹.